

ZNACZENIE PRODUKCJI WARZYWNICZEJ W ROLNICTWIE WIELKOPOLSKI

Karolina Jąder

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. W artykule zostało przedstawione znaczenie produkcji warzywniczej w rolnictwie regionu Wielkopolski. Znaczenie to określono za pomocą kilku mierników. Obliczono udział warzyw w ogólnej powierzchni użytków rolnych Wielkopolski a także w produkcji globalnej i towarowej regionalnego rolnictwa oraz działu roślinnego.

Słowa kluczowe: warzywnictwo, powierzchnia upraw, produkcja globalna, produkcja towarowa, Wielkopolska

WSTĘP

Produkcja warzywnicza jest ważną gałęzią rolnictwa [Wawrzyniak 2000]. Wytwarzane przez nią produkty zawierają niezbędne składniki odżywcze i dietetyczne. Warzywa są przede wszystkim naturalnym źródłem wielu witamin i składników mineralnych, dostarczają antyutleniaczy i błonnika oraz pomagają utrzymywać w organizmie właściwą równowagę kwasowo-zasadową, zawierając jednocześnie niski poziom tłuszczu i węglowodanów [Kozłowska-Wojciechowska 1989].

Polska należy do największych europejskich producentów warzyw. Corocznie są one uprawiane w naszym kraju na powierzchni ponad 200 tys. ha, z czego zbiera się blisko 6,5 mln t warzyw. Najbardziej znaczące gatunki w strukturze upraw to: kapusta, marchew i cebula. Ich udział w strukturze zbiorów wynosi odpowiednio ok. 28%, 19% i 18% [Filipiak 2006]. Pod względem produkcji kapusty i marchwi Polska zajmuje drugie miejsce w Europie, a pod względem produkcji cebuli plasuje się na czwartej pozycji.

Celem opracowania było przedstawienie znaczenia warzywnictwa w rolnictwie Wielkopolski – przodującego rejonu produkcji rolniczej w Polsce. Region ten charakteryzuje się intensywnym wykorzystaniem istniejącego arealu i wysokimi plonami, a wyniki uzyskiwane przez rolników na terenie województwa wielkopolskiego należą do najlepszych w Polsce. Wartość produkcji globalnej rolnictwa regionu w 2005 roku wyniosła 63 337,2 mln złotych, co stanowiło 17,6% krajowej produkcji i uplasowało Wielkopolskę na pierwszej pozycji wśród wszystkich województw. Rozpatrując oddzielnie wyniki produkcji roślinnej i zwierzęcej są widoczne podobne rezultaty. Produkcja globalna w dziale roślinnym, wynosząca 3078,5 mln, oraz produkcja zwierzęca o wartości 32 556,7 mln dały Wielkopolsce w 2005 roku również pierwsze miejsce wśród pozostałych regionów kraju. Województwo wielkopolskie produkuje także pod względem produkcji towarowej, która stanowi około 18% produkcji towarowej rolnictwa polskiego.

Jeżeli chodzi o produkcję warzywniczą, której analiza jest przedmiotem niniejszego opracowania, widoczne jest też duże znaczenie województwa wielkopolskiego. Pod względem powierzchni zajmowanej przez warzywa gruntowe, która mieści się w granicach 25 tys. ha, Wielkopolska zajmuje drugie miejsce w kraju po województwie mazowieckim, wyprzedzając takie regiony, jak województwa małopolskie, łódzkie czy lubelskie. Podobnie jak pod względem powierzchni wysokie zbiory warzyw, wynoszące corocznie ponad 5 mln dt, plasują województwo wielkopolskie wraz z województwami mazowieckim i małopolskim w ścisłej czołówce krajowej.

MATERIAŁ I METODA

Materiał do niniejszego opracowania stanowiły dane wtórne, pochodzące z publikacji Urzędu Statystycznego w Poznaniu oraz Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Swoim zakresem analiza obejmowała zarówno produkcję warzyw w gruncie, jak i warzywnictwo pod osłonami na terenie Wielkopolski. W opracowaniu Wielkopolskę traktowano jako obszar administracyjny województwa wielkopolskiego.

Znaczenie warzywnictwa w rolnictwie regionu określono obliczając odsetek powierzchni upraw warzyw gruntowych i spod osłon w ogólnej powierzchni użytków rolnych województwa wielkopolskiego oraz kraju. Określono także udział warzywnictwa w produkcji globalnej i towarowej całego rolnictwa Wielkopolski oraz udział produkcji warzywniczej w dziale roślinnym.

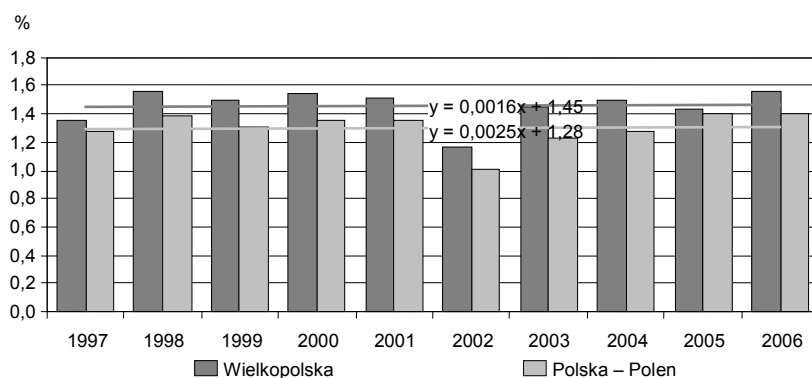
Analiza dotycząca powierzchni upraw obejmowała okres dziesięcioletni, od 1997 do 2006 roku. W latach 1997 i 1998, w których obowiązywał stary podział administracyjny, analizowane dane dotyczące Wielkopolski pochodziły z pięciu dawnych województw, tworzących od 1999 roku województwo wielkopolskie: kaliskiego, konińskiego, leszczyńskiego, pilskiego, poznańskiego. Udział warzywnictwa w produkcji rolniczej regionu obliczono natomiast dla lat 1999-2005. Przyjęcie takiego okresu badawczego wynikało głównie z braku porównywalnych danych, pochodzących z lat 1997 i 1998, w których obowiązywał stary podział administracyjny Polski.

WYNIKI

Udział upraw warzywnych w powierzchni użytków rolnych

Podstawowym miernikiem służącym do określania znaczenia wybranych działów lub gałęzi w całym rolnictwie jest zwykle udział powierzchni zajmowanej pod wybrane uprawy. Oznaczając miejsca warzywnictwa w produkcji rolnej obliczono odsetek ziemi użytkowanej rolniczo a zajętej pod produkcję warzyw. Osobną analizą objęto warzywa gruntowe oraz warzywa uprawiane pod osłonami.

Udział gruntowych upraw warzywnych w zagospodarowaniu ziemi, podstawowego czynnika produkcji rolnej na terenie Wielkopolski, przedstawiono na rysunku 1. Dla porównania, na wykresie ukazano także odsetek powierzchni zajmowanej pod warzywa w kraju.

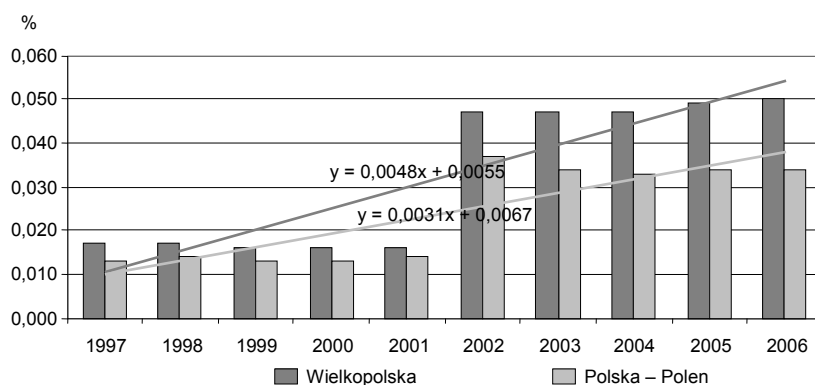
Rys. 1. Udział powierzchni warzyw gruntowych w użytkach rolnych
Bild 1. Anteil der Freilandgemüsefläche an der landwirtschaftlichen Nutzfläche

Plantacje warzywne w Wielkopolsce zajmowały w okresie 1997-2006 przeciętnie około 1,46% powierzchni gruntów przeznaczonych pod zasiewy roślin. Ich udział w regionie był nieco większy niż przeciętnie w kraju, gdzie w latach 1997-2006 pod warzywa przeznaczano średnio około 1,30% powierzchni zasiewów.

W Wielkopolsce największy odsetek gruntów zajmowały warzywa w latach 1997-2001 oraz w latach 2004 i 2006, gdzie przeznaczano pod nie corocznie ponad 1,5% powierzchni użytków rolnych. Najmniejsze nasilenie plantacji zaobserwowano w 2001 roku, kiedy to warzywa zajmowały około 1,17% powierzchni zasiewów. W następnych latach zwiększono udział powierzchni warzyw gruntowych, a wyjątek stanowił 2005 rok, w którym odnotowano wyraźnie mniejszy procent powierzchni plantacji warzywnych. Podobnie jak w Wielkopolsce, także w kraju największe nasilenie plantacji odnotowano w latach 1997-2001 oraz w latach 2005 i 2006, kiedy to udział plantacji warzyw gruntowych stanowił ponad 1,3% całkowitej powierzchni użytków rolnych. W analizowanym okresie najmniejszy odsetek powierzchni warzyw zaobserwowano, podobnie jak w regionie Wielkopolski, w 2001 roku, a wynosił on nieznacznie ponad 1% powierzchni zasiewów.

Obok produkcji warzyw gruntowych ważną częścią warzywnictwa jest gospodarowanie pod osłonami. Osłony stwarzają możliwość ingerencji w przyrodnicze warunki produkcji, celem zapewnienia korzystniejszych warunków do wzrostu i rozwoju uprawianym w nich roślinom. Poprzez racjonalne nawożenie, intensywne nawadnianie, sterowanie niektórymi elementami klimatu i właściwy dobór odmian do produkcji uzyskujemy od kilkunastu do kilkudziesięciu razy większą produktywność ziemi.

Udział powierzchni warzyw spod osłon w użytkach rolnych zilustrowano na rysunku 2. Warzywa spod osłon w Wielkopolsce zajmowały w okresie 1997-2006 przeciętnie około 0,032% powierzchni gruntów przeznaczonych na produkcję roślinną. Podobnie jak w przypadku warzyw gruntowych, odsetek upraw warzywnych pod osłonami w regionie był nieznacznie większy niż średnio w kraju, gdzie w analizowanym okresie pod warzywa spod osłon przeznaczano około 0,024% zasiewów.

Rys. 2. Udział powierzchni warzyw spod osłon w użytkach rolnych
Bild 2. Anteil der Gewächshausgemüsefläche an der landwirtschaftlichen Nutzfläche

Analizując kształtowanie się udziału upraw warzywnych pod osłonami w ogólnej powierzchni użytków rolnych w latach 1997-2006, można wyróżnić dwa okresy. W pierwszych pięciu latach (1997-2001) odsetek powierzchni zajętej pod uprawę warzyw pod osłonami był wyraźnie mniejszy i w województwie wielkopolskim oraz kraju mieścił się odpowiednio w granicach 0,016-0,017 i 0,013-0,014%. Od 2002 roku udział powierzchni użytków rolnych zajętych przez produkcję warzyw uprawianych pod osłonami zwiększył się znacząco i w Wielkopolsce kształtował się w granicach 0,047-0,050%, natomiast w ujęciu krajowym osiągał pułap rzędu 0,034-0,037%. Analizując przedstawione wyniki za szczególnie znaczący należy uznać wzrost odsetka upraw warzyw pod osłonami w województwie wielkopolskim.

Udział produkcji warzywniczej w produkcji globalnej i towarowej rolnictwa Wielkopolski

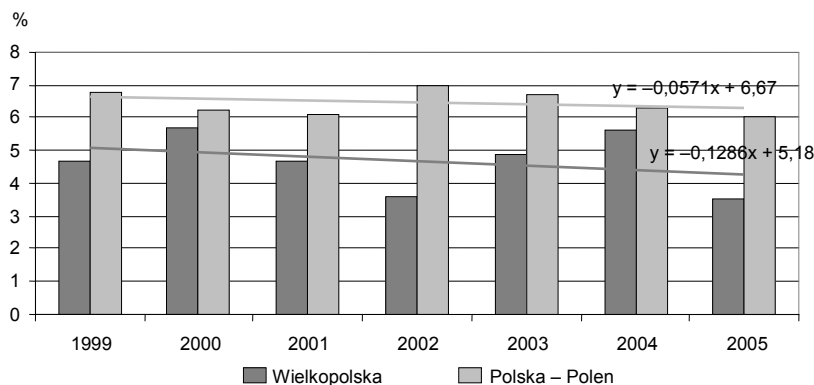
Ze względu na bardzo różny stopień intensywności produkcji oraz różną wielkość powierzchni zajmowanej przez poszczególne plantacje warzywnicze, udział w zagospodarowaniu użytków rolnych nie jest wystarczającym miernikiem rangi warzywnictwa

w regionie. Znaczenie warzywnictwa w rolnictwie regionu wyznaczone jest przede wszystkim jego udziałem w wytwarzaniu produkcji rolniczej.

Dlatego też określono udział warzyw w wartości produkcji globalnej i towarowej zarówno całego rolnictwa, jak i samej produkcji roślinnej.

Produktywność ziemi zajętej pod uprawy ogrodnicze, w tym również pod warzywa, jest większa niż pod uprawami rolnymi, dlatego też warzywa w znacznym stopniu decydują o poziomie produkcji rolniczej.

Udział warzyw w produkcji globalnej rolnictwa został przedstawiony na rysunku 3.

Rys. 3. Udział warzyw w produkcji globalnej rolnictwa Wielkopolski

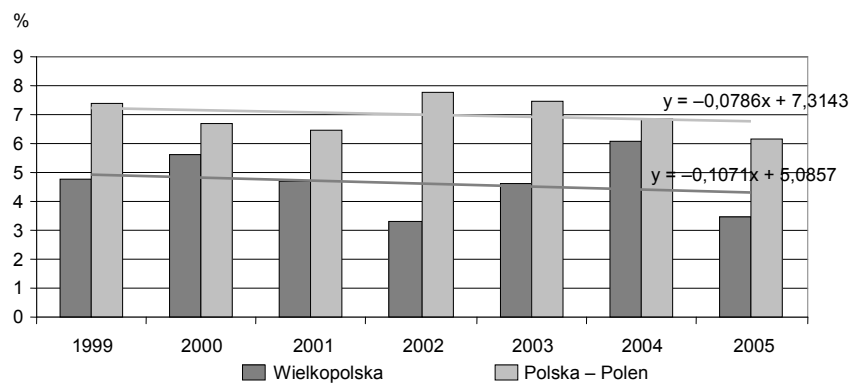
Bild 3. Gemüseanteil an der Bruttoproduktion der Landwirtschaft von Wielkopolska

W latach 1999-2005 warzywa stanowiły średnio 4,67% globalnej produkcji rolniczej regionu. Było to ponad trzykrotnie więcej niż odsetek zajmowanych gruntów. Oznacza to jednocześnie, że każdy hektar zajęty pod produkcję warzyw dawał w tym czasie przeciętnie ponad trzykrotnie większą produkcję w porównaniu z całym rolnictwem.

W analizowanym okresie w tym udziale nie obserwowano dużych zmian, a wyznaczona tendencja miała charakter tylko minimalnie spadkowy. Największy odsetek zanotowano w latach 2000 oraz 2004, kiedy udział warzyw w globalnej produkcji rolnictwa Wielkopolski wyniósł odpowiednio 5,7 i 5,6%. Najniższy poziom produkcji warzyw w porównaniu z całą produkcją rolniczą przypadł natomiast na lata 2002 (3,3%) i 2005 (3,5%). Należy zauważyć, iż w 2002 roku odnotowano również najmniejszy odsetek upraw warzyw gruntowych w ogólnej powierzchni użytków rolnych. W 2005 roku udział powierzchni warzyw w powierzchni przeznaczonej pod uprawy roślinne był jednak relatywnie duży. Oznacza to, iż na udział warzyw w produkcji globalnej rolnictwa mają wpływ z jednej strony wielkość powierzchni zajętej pod uprawy, a z drugiej także kształtowanie się poziomu wydajności czy produktywności plantacji.

Produkcja globalna stanowi sumę wszystkich produktów wytwarzanych w rolnictwie. Niektóre produkty ulegają jednak dalszemu przetwarzaniu w gospodarstwach. Dla konsumentów i rynku jest istotne, jaka część tej wytworzonej produkcji staje się towarem i trafia na rynek. Dlatego też ważnym punktem analizy znaczenia warzywnictwa w rolnictwie regionu było przedstawienie udziału warzyw w produkcji towarowej rolnictwa, która wyraża właśnie tę część produkcji rolniczej, będącą przedmiotem obrotu rynkowego.

W latach 1999-2005 warzywa stanowiły średnio 4,66% towarowej produkcji rolniczej (rys. 4). Podobnie jak w przypadku udziału warzywnictwa w produkcji globalnej, najmniejszy odsetek w wytwarzaniu produkcji towarowej odnotowano w latach 2002 i 2005, kiedy to kształtował się on na poziomie 3,3 i 3,5%. Największy udział zaobserwowano natomiast w 2004 roku – 6,1%.

Rys. 4. Udział warzyw w produkcji towarowej rolnictwa Wielkopolski
Bild 4. Gemüseanteil an der Warenproduktion der Landwirtschaft von Wielkopolska

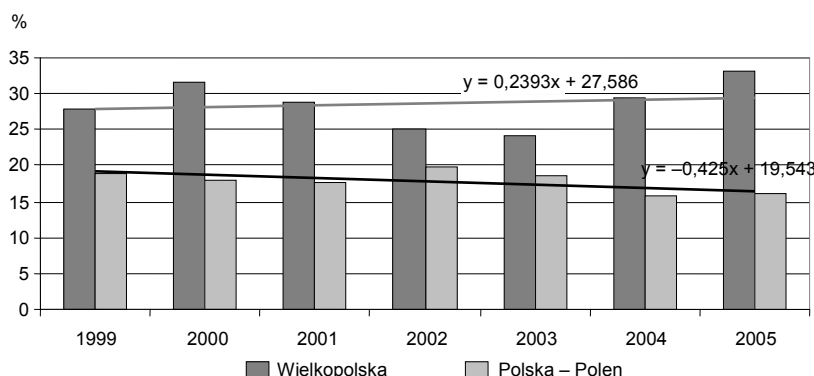
W analizowanym okresie odnotowano wyraźne zróżnicowanie udziału warzyw zarówno w produkcji globalnej, jak i towarowej rolnictwa. W pierwszych czterech analizowanych latach zaobserwowano spadek znaczenia warzyw i w 2002 roku odnotowano bardzo niski udział warzywnictwa w całej produkcji rolniczej. W 2003 roku ten udział zwiększył się o 27% (produkcja globalna rolnictwa) oraz 28% (produkcja towarowa rolnictwa). Przyrost udziału był spowodowany przede wszystkim zwiększeniem powierzchni użytków rolnych zajętych pod produkcję warzywniczą. Wzrost ten w 2003 roku wyniósł 19%.

Kolejne dwa lata odznaczały się rosnącym systematycznie udziałem warzyw zarówno w produkcji globalnej, jak i towarowej, a ponowny jego spadek, na poziomie blisko 50-procentowym, zaobserwowano w ostatnim roku analizy.

Warzywa to produkty działu roślinnego rolnictwa, dlatego też dodatkowym elementem analizy była ocena ich udziału w produkcji towarowej samego działu roślinnego.

Duża produkcja zwierzęca w Wielkopolsce sprawiła, iż udział warzyw w produkcji towarowej samego działu roślinnego był wyraźnie większy w porównaniu z całym rolnictwem. W stosunku do produkcji całego rolnictwa, udział warzyw w produkcji towarowej działu roślinnego był 4,8-9,4-krotnie większy i w całym regionie wynosił od 24,0% w 2003 roku do 33,1% w 2005 roku (rys. 5).

Porównując udział warzyw w produkcji globalnej oraz towarowej rolnictwa Wielkopolski z danymi dla kraju zauważamy, iż wyniki krajowe przewyższają udział tej grupy produktów w wartości produkcji rolniczej Wielkopolski. Średni udział warzyw w produkcji globalnej i towarowej rolnictwa krajowego w analizowanych latach wyniósł odpowiednio 6,44 i 7,00%, natomiast w Wielkopolsce nie przekroczył 5% (rys. 3 i 4). Przyczyn tego możemy dopatrywać się, jak już wspomniano wcześniej, w wysokim

Rys. 5. Udział warzyw w produkcji towarowej działu roślinnego
Bild 5. Gemüseanteil an der Warenproduktion der Pflanzenabteilung

poziomie produkcji zwierzęcej regionu. Analizując bowiem udział produkcji warzywniczej w produkcji towarowej samego działu roślinnego można stwierdzić, iż wartości uzyskiwane w Wielkopolsce, wynoszące średnio w badanych latach 28,54%, są znacznie większe od wyników krajowych, kształtujących się na średnim poziomie 17,84% (rys. 5).

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, iż produkcja warzyw jest ważną gałęzią wielkopolskiego rolnictwa. Odsetek użytków rolnych zajętych pod polowe uprawy warzywnicze kształtował się w badanym okresie na poziomie 1,36-1,56%, natomiast udział warzyw uprawianych pod osłonami mieścił się w granicach 0,017-0,050%.

Należy podkreślić, iż udział warzyw w regionie przewyższał odsetek powierzchni użytków rolnych zajętych pod uprawy warzywnicze w całym kraju, gdzie udział powierzchni warzyw gruntowych wynosił na przestrzeni analizowanych lat 1,01-1,40%. Jeszcze wyraźniej przewaga regionu Wielkopolski jest widoczna w analizie warzywnictwa pod osłonami, w przypadku którego krajowy udział upraw w powierzchni użytków rolnych wyniósł 0,013-0,034%.

Porównując przedstawione wyniki z danymi dotyczącymi lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, podanymi przez Wawrzyniaka [2000], należy stwierdzić, iż na przestrzeni okresu dwudziestu lat nie nastąpiły istotne zmiany w zagospodarowaniu użytków rolnych przez plantacje warzywnicze. Jak podaje autor, w latach 1982-1983 warzywa stanowiły ok. 1,3% całkowitej powierzchni użytków rolnych Wielkopolski, natomiast w latach 1994-1995 można było obserwować nieznaczne zwiększenie tego udziału do 1,5%, na którym to poziomie utrzymywał się także w analizowanym w pracy okresie na początku obecnego dziesięciolecia.

W celu zbadania znaczenia warzywnictwa w regionalnym rolnictwie, w pracy przedstawiono także jego udział w wytwarzaniu produkcji rolniczej. W latach 1999-2005 warzywa stanowiły średnio 4,67% globalnej produkcji rolniczej w regionie, co

stanowiło wynik trzykrotnie wyższy niż odsetek zajmowanych gruntów. Na podobnym poziomie, wynoszącym 4,66%, kształtował się też odsetek warzyw w towarowej produkcji rolniczej.

W latach osiemdziesiątych udział warzyw w produkcji globalnej rolnictwa wynosił około 4%, przy czym w tym okresie systematycznie się zwiększał – od 3,6%, na początku dekady (lata 1982-1983), dochodząc w połowie lat dziewięćdziesiątych (lata 1994-1995) do poziomu 5,6%. Jak podaje Wawrzyniak [2000], wzrost ten w około 1/5 wynikał ze zwiększenia powierzchni upraw warzywniczych, a w 4/5 był skutkiem zwiększenia wydajności czy produktywności plantacji. Jak wykazano na podstawie analizy, której wyniki przedstawiono w opracowaniu, w końcu lat dziewięćdziesiątych XX wieku i na początku obecnego dziesięciolecia nastąpił spadek owego udziału do 4,67%. Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat podobne tendencje zaobserwowano w kształtowaniu się udziału warzyw w produkcji towarowej rolnictwa, którego wysokość od początku lat osiemdziesiątych XX wieku systematycznie wzrastała, osiągając poziom ponad 11% w 1995 roku, przewyższający wynik z roku 1982 o prawie 5% [Wawrzyniak 2000]. Na podstawie analizy wykonanej z wykorzystaniem wyników z lat 1999-2005 wykazano ponowny spadek udziału warzyw w produkcji towarowej do średniego poziomu 4,67%. Należy jednak podkreślić, iż zarówno w przypadku udziału warzyw w produkcji globalnej, jak i towarowej, spadek ten nie był systematyczny, tak jak wzrost na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Ulegał on znacznym wahaniom wynikającym najprawdopodobniej przede wszystkim z nieustabilizowanej sytuacji ekonomicznej polskiego ogrodnictwa, w tym z wahań cen, które w znacznym stopniu rzutowały na wydajność i produktywność upraw warzywnych. Przyczyną tego stanu był też wzrost produkcji zwierzęcej, czego potwierdzenie stanowią wyniki dotyczące udziału warzyw w produkcji towarowej samego działu roślinnego.

Udział warzyw w produkcji towarowej działu roślinnego w badanym okresie wyniósł średnio 28,54%. Pod tym względem województwo wielkopolskie znacznie przewyższało Polskę, gdzie średni udział produkcji warzywniczej w produkcji towarowej działu roślinnego kształtował się na poziomie 17,84%.

Na początku lat osiemdziesiątych XX wieku (1982-1983) odsetek ten wynosił niewiele ponad 22,09% i systematycznie wzrastał, by w połowie kolejnej dekady (1994-1995) osiągnąć poziom wynoszący 34,75% [Wawrzyniak 2000]. W końcu lat dziewięćdziesiątych XX wieku i na początku obecnego stulecia odnotowano nieznaczny spadek w udziale warzyw w produkcji towarowej działu roślinnego. W analizowanych latach odsetek ten mieścił się w granicach 24-33,1%, wynosząc średnio 28,54% i znacznie przewyższając wynik z lat osiemdziesiątych XX wieku.

LITERATURA

- Filipiak T., 2006. Produkcja oraz spożycie owoców i warzyw w Polsce. *Rocz. Nauk. SERiA* 7, 3, 33-38.
- Kozłowska-Wojciechowska M., 1989. *Podstawy fizjologii żywienia*. PAN, Warszawa.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich. 1998, 2001, 2005, 2006, 2007. GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny województwa wielkopolskiego 1999-2007. Urząd Statystyczny, Poznań.
- Wawrzyniak J., 2000. *Ogrodnictwo w Wielkopolsce – stan obecny i warunki rozwoju*. Wyd. ProDRUK, Poznań.

BEDEUTUNG DES GEMÜSEBAUS FÜR DIE LANDWIRTSCHAFT VON WIELKOPOLSKA

Zusammenfassung. In dem Artikel wurde die Bedeutung des Gemüsebaus für die Landwirtschaft der Region Wielkopolska präsentiert. Diese Bedeutung wurde mit Hilfe von einigen Kriterien bestimmt. Es wurden dargestellt: der Anteil der Gemüsefläche an der gesamten landwirtschaftlichen Nutzfläche von Wielkopolska und der Gemüseanteil in der Brutto- und Warenproduktion der regionalen Landwirtschaft und der Pflanzenabteilung. Der Anteil der Freilandgemüsefläche an der landwirtschaftlichen Nutzfläche lag bei 1,36 bis 1,56 Prozent und der Anteil der Gewächshausgemüsefläche an der landwirtschaftlichen Nutzfläche oszillierte von 0,017 bis 0,050 Prozent. Die Gemüseproduktion lag bei 4,67 Prozent der Bruttoproduktion der Landwirtschaft von Wielkopolska, und der Anteil der Gemüseproduktion an der Warenproduktion der Landwirtschaft war in der Zeit auf einem ähnlichen Niveau – 4,66 Prozent. In der Pflanzenabteilung war die Bedeutung des Gemüsebaus noch größer als in der ganzen Landwirtschaft. Der Anteil von Gemüse an der Warenproduktion der Pflanzenabteilung lag durchschnittlich in den untersuchten Jahren bei 28,54 Prozent.

Schlüsselwörter: Gemüsebau, Anbaufläche, Bruttoproduktion, Warenproduktion, Wielkopolska

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 19.11.2009

Do cytowania – For citation: Jąder K., 2009. Znaczenie produkcji warzywniczej w rolnictwie Wielkopolski. J. Agribus. Rural Dev. 1(11), 111-119.